

והיו לאחדים בידך

מים ראשונים: זכה פרק לז ביחזקאל שאת חציו הראשון, חזון העצמות היבשות אשר הופח בהם רוח חיים, אנו קוראים בשבת המועד פסח, ואת חציו השני, איחוד עץ יהודה ועץ אפרים הוא עץ יוסף, "לאחדים בידך", בפרשת ויגש. זו הפרשה בה "המלכים נועדו, עברו יחדיו", לעברה ולעימות או להשלמה ופיוס. ראה דברינו היו דבריו של יהודה נראים לכל צד וכן דברינו ולא יכול יוסף להתאפק, שניהם בפרשה זו. מי שבחר בפרק לז ביחזקאל, חזון עץ יהודה ועץ יוסף, וודאי שביקש להדגיש את הפיוס ואת התקווה לאחדות והשלמה של בני יעקב.

וְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: וְאַתָּה בֶן אָדָם קַח לָךְ עֵץ אֶחָד וְכַתֵּב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרִיו וְלִקַּח עֵץ אֶחָד וְכַתֹּב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבָרִיו: וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאַחַדִּים בְּיָדְךָ: וְכִאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמֶּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא תִגִּיד לָנוּ מָה אֱלֹהֵי לָךְ: דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הֲנֵה אֲנִי לִקַּח אֶת עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרִיו וְנָתַתִּי אֹתָם עָלָיו אֶת עֵץ יְהוּדָה וְעִשִׂיתָם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדֶי: וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ לְעִינֵיהֶם: וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הֲנֵה אֲנִי לִקַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכּוּ שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסְּבִיב וְהִבֵּאתִי אֹתָם אֶל אֲדַמְתָם: וְעִשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמִלֶּךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֹלָם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לְשָׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחַצּוּ עוֹד לְשִׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבֵיתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטַהַרְתִּי אֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: וְעַבְדֵי דָוִד מִלֶּךְ עֲלֵיהֶם וְרוּעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֹלָם וּבְמִשְׁפָּטֵי יִלְכוּ וְחֻקְתִּי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם: וְיִשְׁבוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יִשְׁבוּ בָּהּ אַבְוֹתֵיכֶם וְיִשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדוֹד עַבְדֵי נְשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם: וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אֹתָם וְנָתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אֹתָם וְנָתַתִּי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: וְהָיָה מִשְׁפָּנֵי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהֵיטוֹב מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: (יחזקאל לז טו-כז).¹

קהלת רבה פרשה ג סימן ב

עת לקרוע – דכתיב: "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך" (שמואל א טו כח),² ועת לתפור – דכתיב: "והיו לאחדים בידך" (יחזקאל לז).³

רד"ק יחזקאל פרק לז פסוק יז

לך לעץ אחד - אחר שתקח שני עצים ותכתוב בכל אחד שם בפני עצמו שהוא סימן למלכות ישראל שנחלקה, אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד.⁴

¹ נבואה זו היא מהנדירות בתנ"ך, המתייחסת לגלות מלכות ישראל ועשרת השבטים שגלו עוד בימי ממלכת אשור ומנבאת את שיבתם. ראה גם הושע ב ב: "וְנִקְבְּצוּ בְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׁמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֵאל". שיבת ציון של בית שני לא החזירה אותם, חוץ מאולי בודדים פה ושם, ולמרות כל הניסיונות להתחנות אחר עקבותיהם של עשרת השבטים, לאורך כל הדורות (עד ימינו ועד בכלל) נראה שהם אבדו מהזרם המרכזי של היהדות ויחזרו רק באחרית הימים. אברבנאל בספרו משמיע ישועה, על הגאולה העתידית, מונה את יחזקאל כמבשר החמישי (לאחר בלעם, משה, ישעיהו וירמיהו) ואת הנבואה הזו כ"נבואה השביעית". אזכור עשרת השבטים בגאולה העתידית הוא עניין מרכזי כפי שנראה להלן.

² דברי שמואל לשאול אחרי מלחמת עמלק: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קַרַע ה' אֶת מַמְלַכּוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעַלְיָךְ הַיּוֹם וְנָתַתָּה לְרַעַךְ הַטּוֹב מִמֶּנִּי", הפטרת פרשת זכור.

³ וכך גם במדרש זוטא קהלת שם. אבל רש"י על הפסוק בקהלת ג ז מפרש: "עת לקרוע - מלכות בית דוד: ואקרע את הממלכה מבית דוד ואתננה לך" (מלכים א יד ח). הם דברי התוכחה של אחיה הנביא לירבעם, אחרי שהציב את שני עגלי הזהב. איזה קרע בא יחזקאל לאחות בנבואת העצים שהיו לאחדים? הקרע של מלכות ישראל הראשונה, של שאול, ממנה נבנה בית דוד, או שמה הקרע של מלכות דוד בימי רחבעם? נראה שלא בכדי 'מתקן' רש"י את קהלת רבה, שהרי בנבואת יחזקאל מדובר על חזרת בית דוד: "ועבדי דוד מלך עליהם". באופן זה גם מחזק רש"י את הקשר של ההפטרה לפרשת השבוע בה יהודה מתעמת עם יוסף. ועכ"פ, בחירה בפרק זה ביחזקאל ממחישה את השסע העמוק בעם ישראל, מימי 'עשרת השבטים' שמכרו את יוסף, דרך קריעת ממלכות שאול ודוד (שלמה, רחבעם) ועד גלות עשרת השבטים בימי ממלכת אשור וגלות יהודה בידי בבל. איחוד שבטי ישראל היא משימה לאחרית הימים. וכמעט דרשנו: והיו לאחדים? – בידך ריבוננו של עולם, רק בידך. והשכינה עונה: בידיכם בני, בידיכם.

⁴ כל עץ מכיל את שם השבט (ואולי גם כל נספחיו וחבריו: שמעון, לוי ובנימין על עץ יהודה, ושאר השבטים על עץ אפרים, הוא עץ יוסף. חיבור העצים הוא ע"י הדבקה או הרכבה (כמו בפאזל) והרי הם כעת "כאילו עץ אחד". הדימוי שנראה לנו מתאים הוא החושן על לבו של אהרון שהכיל במסגרת ובבגד כהונה אחד, שנים עשר אבנים טובות שכל אחת נשאה שם שבט. ראה דברינו [ונשא אהרון את שמות בני ישראל](#) בפרשת תצוה. ראה שם גם דברינו [אורים ותומים](#) שאותיות שמות כל השבטים נחוצים לקריאת המסר. דימוי אחר, הוא חלוקת שבטי ישראל לדגלים ומחנות. שנים עשר שבטים, איש על מחנהו ואיש על דגלו, ארבע מחנות (חמישה!) ומסע אחד. ייחוד בתוך אחדות. שים אגב לב ללשון רד"ק "מלכות ישראל שנחלקה". לא מלכות דוד או שלמה או יהודה הן שנחלקו וכעת

ויהיו לאחדים בידך - שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת. ואדוני אבי ז"ל פירש אמר לו שיקרב שני העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ אחד במעשה נס. ויונתן תרגם כל עץ שבפרשה זו עד: "דְּבַר אֶלְהִים" – לוחא. וכן "והיו העצים" תירגם: "לוחיא". ושפסוק: "דְּבַר אֶלְהִים", תירגם "את עץ יוסף אשר ביד אפרים" - ית שבטא דיוסף דהוא שבטא דאפרים. "את עץ יהודה" - ית שבטא דיהודה. "ועשיתם לעץ אחד" - לעמא חדא.⁵

שכל טוב (בובר) בראשית פרשת ויצא פרק כט סימן כ

"וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִי בְעֵינָיו כְּיָמֵים אֶחָדִים בְּאֶהָבָתוֹ אֶתְהָ" (בראשית כט כ), כלומר כשני ימים. ודומה לדבר: "וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך" (יחזקאל לו יז), אלא שנכתב גזירה שוה, כדדרשינן שהן ז' שנים.⁶ אך דרך הפשט מודיע מה שאמרה לו אמו: "וישבת עמו ימים אחדים" (בראשית כז מד), הן שנה אחת. וכן כאן כתיב: "ויהיו בעיניו ז' שנים הללו כשנה אחת", שאמרה לו אמו. כל כך באהבתו אותה שחיבתה קשורה בנפשו.⁷

בראשית רבה צח סימן ב

"ויקרא יעקב אל בניו ... האספו ... הקבצו ..." – רבותינו אומרים: ציווה אותם על המחלוקת.⁸ אמר להם: תהיו כולכם אסיפה אחת. זהו שכתוב: "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו" (יחזקאל לו טז) - חברו כתיב, נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה.⁹

רבי בחיי בן אשר דברים פרק ו פסוק ד

ואף על פי שמצינו דברים רבים נקראים בשם "אחד", אין זה על דרך האמת כי אם על דרך ההעברה וההשאלה. שהרי מצינו המשכן שקראו הכתוב "אחד", וידוע כי יש בו כמה דברים נפרדים וחלקים רבים. ולפי שנתחברו

חוזרות להיות אחת, אלא "מלכות ישראל". שים לב בפסוקים לעיל איך השם "ישראל" גובר בסוף גם על יהודה וגם על אפרים ויוסף. עץ יהודה וחבריו שרד יותר מעץ אפרים ויוסף, אבל השם הווא ישראל כשם יעקב אביהם. ובימינו, מדינת ישראל.

⁵ על מנת להבין פירושו של אבינו של רד"ק, הנעזר גם בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, יש לחזור לפסוקים לעיל ולהבחין בין ארבעה הפסוקים הראשונים (טו-יח) ובין פסוק יט ואילך (בפרט פסוק יט עצמו). העצים שבארבעה הפסוקים הראשונים הם לוחות עץ שכל אחד נושא שם ברור ואיחודם הוא הרכבה או הדבקה כנ"ל. עצים אלה חוברו לכאורה לעץ אחד, אבל הם עדיין "לאחדים בידך". ומה קורה בפסוק יט? שוב מתחברים (נעשים) שני העצים לעץ אחד, אבל הפעם: "והיו אחד בידך"! מה קורה כאן? בארבעת הפסוקים הראשונים הקב"ה מדבר אל יחזקאל. אולי עושה ממש את החיבור כהדגמה של מה שייעשה לעיני העם (כמשה שעשה תחילה את נס המטה והנחש בפני עצמו וא"כ לפני פרעה). בפסוק יט מדבר הנביא אל העם (עדיין במצוות הקב"ה). שם עובר המופת לשלב נסי של התמזגות של העצים לעץ אחד ממש "במעשה נס". שם מחליף התרגום את עץ הלוח לעץ שהוא שבט (שבט הוא ענף בעץ).

⁶ הפסוק אומר במפורש שיעקב עבד ברחל שבע שנים, אבל המשכו "ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה", אומר דרשני. ומה היא הדרשה? החיבור עם "והיו לאחדים בידך" של יחזקאל. עץ אפרים ועץ יהודה לא רק חוברו ודובקו יחדיו, כשעל כל עץ עדיין רשום שם השבט, אלא מוזגו ממש לעץ אחד. כך גם התמזגו והתערבבו זה בזה כל הימים בהם עבד יעקב בעבור רחל. "ימים אחדים" של הפטרת השבת, בא ללמד על "ימים אחדים" של אהבת יעקב רחל. אך שים לב שעדיין הם שני ימים, משום שכתוב: "ימים אחדים", לא "יום אחד", ומיעוט רבים – שניים. אז מה נאמר על הפסוק ביחזקאל? למה כתוב: "והיו לאחדים בידך", בלשון רבים? האם גם אחרי שמוזגו לעץ אחד עדיין כל שבט שומר על זהותו? עץ אחד ששזורים וקלועים בו ענפים כצמח אחת?

⁷ אך בדרך הפשט, ולא כשני הפירושים הראשונים של יומיים או שבע שנים, מציע שכל טוב, ששבע השנים בהם עבד יעקב בעבור רחל, היו בעיניו כשנה אחת, כדברי רבקה אמו כאשר שלחה אותו ללבן, שיישב שם "ימים אחדים". כאן התרחקנו מ"אחדים בידך" של יחזקאל, אלא אם נחזור למוטיב האהבה המקצר את הזמן, נאמר שהוא כמו: "אחדים בלבך" וגם בנבואת יחזקאל מוזכר בהמשך: "והיו אחד בידך". ופירושו: שכאשר ישבו כל שבטי ישראל להתאחד, בפרט צאצאי רחל ולאח נשות יעקב, יהיו בעיניהם כל שנות הגלות הארוכות והיריבות ביניהם כשני ימים, או לכל היותר כשנה אחת, באהבת הקב"ה להם ובאהבתם איש לרעהו.

⁸ כפשוטו, ציווה אותם להימנע ממחלוקת. ומדרשו (של ימינו), ציווה אותם איך להתנהג במחלוקת. הורה להם איך לקיים ריבוי דעות ואף חילוקי דעות ובכ"ז להישאר מאוחדים. זהו אולי גם הפשט בדברי חכמינו הידועים: "כל מחלוקת שהיא לשם שמיים סופה להתקיים" (מסכת אבות פרק ה) – המחלוקת תתקיים וגם תקיים את בעליה. ראה דברינו [חילוקי מחלוקות בישראל](#) בפרשת קרח.

⁹ מ"ימים אחדים" של יעקב בצעירותו, לבנים מאוחדים בזקנותו. מסדר ההפטרות קבע את הפסוקים ביחזקאל לז להפטרות פרשת ויגש, אבל המדרש מציב אותם בפרשת ויחי, בה יעקב נפרד מבניו וחושש מה יהיה אחרי מותו (ראה דברינו [לו ישתמנו יוסף](#) בפרשת ויחי וכן [הסיפור שלא סופר](#) בפרשת ויגש). ראה בהמשך המדרש שם: "הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם - מכאן זכו ישראל לקריאת שמע. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו, אמר להם: שמעו אל ישראל שבשמים אביכם. שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה? אמרו לו: שמע ישראל אבינו. כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה, כך אין בלבנו מחלוקת, אלא: ה' אלוהינו ה' אחד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". המוטו של אחדות בתוך ריבוי (והקשר לגאולה) חוזר גם אצל משה. ראה ספרי דברים סימן שמו, על ברכת משה: "יחד שבטי ישראל, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות". וכן ראה המשל על מקלות העץ, במדרש תנחומא (בובר) פרשת נצבים סימן ד: "בנוהג שבעולם, אם נוטל אדם אגודה של קנים, שמא יכול לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק יכול ומשברם. וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלים עד שיהיו אגודה אחת". ראה דברינו [אגודה אחת](#) בראש השנה.

כאחד נקרא אחד ויכול הוא להתפרק מכל חלקיו ושישובו למה שהיה בתחילה. וכן כתוב: (יחזקאל לו, טז) "קח לך עץ אחד", ואין זה אלא דרך העברה והשאלה.¹⁰

ספר ישועות משיחו חלק שני, העיון הראשון - פרק ד¹¹

... אל תתני דמי לך בספק שזכרתי על זה, והוא: איך הכחיש רבי עקיבא נבואת יחזקאל המבוארת בענין חזרת השבטים בזמן הגאולה, אם מה שאמר בפי העצים (יחזקאל לו, יט) "הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבירי ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד והיה אחד ביד", ואמר (שם לו, כב) "ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכולם למלך ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד". גם בסוף ספרו זכר חלוקת הארץ לעתיד לבוא לכל שבט ושבט בפני עצמו, ואם אמת היה הדבר שאינם עתידים לחזור,¹² איך אמר שינחלו את הארץ ושיתחברו עם בני יהודה והיו למלכות אחת?¹³

ספר העיקרים מאמר ד פרק מב

... וכן מה שאמר הכתוב ביחזקאל: "ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכולם למלך" (יחזקאל לו, כב), פירשו שזה נאמר על בית שני. וראיה לדבר מה שנאמר בפרק חלק (סנהדרין קי עב) עשרת השבטים אינן עתידין לחזור וכו', והן דברי רבי עקיבא. ואם היתה נבואת יחזקאל עתידה,¹⁴ איך יאמר רבי עקיבא שאין עשרת השבטים עתידין לחזור לימות המשיח? הרי דברי יחזקאל הם בהפך! אבל נראה כי ר' עקיבא היה מפרש אותן בזמן בית שני. כי אף על פי שנאמר שם: "ומלך אחד יהיה לכולם למלך", אפשר שנאמר זה על זרובבל פחת יהודה או על נחמיה, אם היה זולת זרובבל, או על הנשיא או על המלך המולך מבני חשמונאי.¹⁵

¹⁰ פירוש זה של ר' בחיי בן אשר הוא על הפסוק "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" שבספר דברים, שנזכר במדרש בראשית רבה. ר' בחיי מקפיד לְבַדֵּל את ה"אחד" שהוא מתוארו של הקב"ה, מהמונח "אחד" בשגרת הלשון. רק לאלוהות יש אחדות אמיתית. וכדבריו: "אי אפשר לשום נמצא מהנמצאים כולם שיהיה ראוי להיקרא בשם "אחד" ולא אחד בהם שיאות לו זה השם כלל, אלא אדון הכל יתברך שהמציא אותן אחר העדרם". כל השאר, אם זה המשכן ואם זה גוף האדם (בהמשך פירושו שם) ואם אלה אפילו "עצמים שכליים" כמו הנפשות והמלאכים, מורכב מחלקים נפרדים שלכל אחד יסודו וייעודו. איחודם היא פעולה מורכבת הדורשת מאמץ ושימור. כך גם קיבוץ הגלויות ואיחוד מחדש של שבטי עם ישראל. לא לחינם דרש רבי יוחנן בגמרא פסחים פח ע"א: "גדול קבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ, שנאמר: ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל (הושע ב ב), וכתוב: והיה ערב ויהי בקר יום אחד". והציניקנים שבינינו יאמרו שהיום בו כל עם ישראל יסכים על "ראש אחד" שיהיה אותם (או שכולם יהיו "בראש אחד"), הוא אכן בסדר גודל של מלאכת בריאת העולם ביום הראשון.

¹¹ ספר ישועות משיחו נכתב ע"י דון יצחק אברבנאל (מאה 15, פורטוגל, ספרד, איטליה) ועוסק בנושאי המשיח והגאולה לעתיד, לצד ספרים נוספים, כמו: מעייני הישועה ומשמיע ישועה, שנכתבו כנראה בעקבות מאורעות גירוש ספרד בשנת 1492. במאורעות אלה נאלץ אברבנאל בעצמו לעזוב את ספרד ועבר לנאפולי (מתוך פרויקט השר"ת).

¹² כוונתו לדברי רבי עקיבא במסכת סנהדרין פרק י משנה ג: "עשרת השבטים אינן עתידין לחזור, שנאמר: וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה, מה היום הולך ואינו חוזר - אף הם הולכים ואינן חוזרים, דברי רבי עקיבא". ראה המשך הנושא בתוספתא סנהדרין יג יב ובגמרא סנהדרין קי ע"ב, שם חולקים חכמים רבים על רבי עקיבא ומביאים ראיה מהפסוק בישעיהו כז יג: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהִנְדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכו'". אך יש שם גם חכמים שמסכימים עם ר' עקיבא שעשרת השבטים אבדו לבלי שוב בגאולה מותנית בחזרתם.

¹³ אברבנאל מתחבט כאן בשאלה איך זה שרבי עקיבא תמך בבר כוכבא (המרד שפרץ 60 שנה לאחר המרד הגדול שהביא לחורבן בית שני) ואף הכריז עליו כמלך המשיח, כאשר יחזקאל מחבר את גאולת כל שבטי ישראל לימיו של המשיח. איפה עשרת השבטים? שאלו את רבי עקיבא חבריו שהתנגדו לשיטתו ואמרו לו: "עקיבא, עקיבא. יעלו עשבים בלחייך ועדיין אין בן דוד בא". אברבנאל מנסה אמנם לסנגר על ר' עקיבא בספר דרכים אבל לא מוכן לקבל את ההצעה שבר כוכבא היה משיח בן יוסף שתפקידו לסלול את הדרך למשיח בן דוד. בפירושו לפסוקים בפרשתנו, הוא אמנם מצוין שאזכור עץ אפרים לפני אזכור עץ יהודה וחבריו (שבטי שמעון, בנימין ולוי שחברו ליהודה) מסמל את בואו של משיח בן יוסף לפני משיח בן דוד, כי: "ידוע הוא שמשיח בן יוסף יבוא סמוך למשיח בן דוד ופנה דרך לפניו", אבל זה לא המקרה של בר כוכבא "ואיך תחשוב שכן כוזיבא הוא משיח בן יוסף". בקיצור, נבואת יחזקאל בהפטרות השבת הכורכת את גאולת עץ יוסף עם גאולת עץ יהודה היא ההכחשה למשיחיותו של בר כוכבא (ראה איך "עשרת השבטים" של ספר בראשית שיהודה כלול בתוכם, מתהפך ל"עשרת השבטים" לדורות, הכוללים את שבטי יוסף). ועל טעות זו של רבי עקיבא מסיים אברבנאל במילים הקשות: "ומי יודע אם לא בעוון זה נתפש רבי עקיבא במותו, שהיתה מיתתו יותר קשה ממיתת שאר הרוגי מלכות". מעניין מה היה אומר אברבנאל אילו ראה את מדינת ישראל בימינו.

¹⁴ היינו לעתיד הרחוק, נבואת העתיד הסופי.

¹⁵ ר' יצחק אלבן (ספרד, מאה 15) מחבר ספר העיקרים הופך את הקערה על פיה. וודאי שר' עקיבא לא התנגד לנבואת יחזקאל. אז איך הכריז על בר כוכבא כמלך המשיח? לספר העיקרים יש השקפה מאד מיוחדת על המשיח ומושג המשיחיות. לשיטתו, לצד משיח בן דוד שיביא את הגאולה הסופית, יש 'משיחים' וגאולות ותשועות זמניות לעם ישראל, כפי שאירע במרוצת בית שני למשל. מהם שהצליחו ומהם שפחות. השקפתו נשענת גם על ריבוי הדעות וההשקפות שונות של חז"ל בנושא. וכדבריו שם: "שהרי יש מחכמי התלמוד מי שהבין שכל הנבואות הבאות בדברי הנביאים על המשיח כולם נתקיימו בשעבר, עד שאמרו קצתם שכבר נתקיימו כולם בימי חזקיהו מלך יהודה (סנהדרין צח עב)". על דברים אלה, יצא קצפו של אברבנאל (שחי כמעט דור אחרי ר' יצחק אלבן) כשהוא מתפלמס איתו במילים חריפות בספר ישועות משיחו שהבאנו לעיל: "ויתד תהיה לך על אזניך לבלתי שמוע לדברי בעל העקרים וחביריו האומרים שהיה דעת ר' עקיבא שיעודי יחזקאל נתקיימו בבית שני על זרובבל". נראה שלפנינו 'התנגשות קרחונים' בין שני פילוסופים ספרדיים מהמאה ה-15 והאופן בו הם פירשו: את נבואות הנביאים, את מאורעות זמנם, ואת התפיסה המשיחית הכוללת. ומן הסתם כבר חקרו בנושא זה רבים וטובים ממנו. כאן רק נחזור ונדמין מה יאמר בעל העיקרים אילו ראה את מדינת ישראל בימינו, וכאמור לעיל, מה היה אומר אברבנאל.

מסכת אבות דרבי נתן נוסח א פרק מא

רבי שמעון אומר: ג' כתרין הם, אלו הן: כתר תורה. וכתר כהונה. וכתר מלכות. וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהונה כיצד? אפילו נותן כסף וזהב שבעולם, אין נותנין לו כתר כהונה, שנאמר: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם" (במדבר כה יג).¹⁶ כתר מלכות, אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם, אין נותנין לו כתר מלכות, שנאמר: "ודוד עבדי נשיא להם לעולם" (יחזקאל לו כה). אבל כתר תורה אינו כן. עמלה של תורה, כל הרוצה ליטול יבא ויטול, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה א).¹⁷

במדבר רבה ט מט, פרשת נשא

"ונקה האיש מעון" זה הקב"ה שינקה את ישראל שלא יעשו לו עוד עון לפניו. שכך אמר להם ע"י יחזקאל: "וְזָרְקֵתִי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְיִטְהַרְתֶּם מִכָּל טְמְאוֹתֵיכֶם ... וְנָתַתִּי לָכֶם לֶב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתְּנוּ בְּקִרְבְּכֶם ... וְנָתַתִּי לָכֶם לֶב בָּשָׂר ... וְיִשְׁבְּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאֲבֹתֵיכֶם וְהִיִּיתֶם לִי לְעָם וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים ... וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל טְמְאוֹתֵיכֶם" (יחזקאל פרק לו פסוקים כה-כט).¹⁸ ... וכשם שמחל להם הקב"ה בעגל ונתרצה להם ושכן בתוכם והכניסם לארץ, כך נבא יחזקאל שכך יעשה הקב"ה לבסוף, שנאמר: "וְיַדְבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הִנֵּה אֲנִי לֹקַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ שָׁם וְקִבְּצֵתִי אֹתָם מִסָּבִיב וְהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל אֲדַמְתָּם: ... וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבִשְׁקוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם ... וְטַהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֶנִּי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: ... וְעַבְדֵי דָוִד מְלֻדְּ עֲלֵיהֶם וְרוּעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם ... וְכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם ... וְנָתַתִּי אֶת מְקַדְשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: ... וְהָיָה מִשְׁפָּנֵי עֲלֵיהֶם וְהִיִּיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהָמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם: ... וְיַדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מְקַדְשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם" (יחזקאל לו פסוקים שהבאנו לעיל).¹⁹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: פרשת ויגש ניצבת, ברוב שנים, בין שמונת ימי החנוכה של נס וגאולה ובין עשרה בטבת הוא "צום (החודש) העשירי", בו החל המצור על ירושלים בבית ראשון בימי נבוכדנצר. ככתוב ביחזקאל כד א-ב: "וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי בְּשָׁנָה הַתְּשִׁיעִית בְּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר: בֵּן אֲדָם כְּתוּב כְּתוּב פְּתַח לֶךְ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סִמָּךְ מְלֻךְ בְּבַל אֶל יְרוּשָׁלַם בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה". עשרה בטבת חל ביום השמיני שלאחר חנוכה! איזו נבואה נשא יחזקאל קודם ואיזו אח"כ? זו של מצור בבל על ירושלים או של הגאולה בפרקים לו-לז? קשה לדעת. כך או כך, יהי רצון שבזכות חיבור עצי כל שבטי

¹⁶ בהבטחה לפנחס, בעקבות קנאותו בשיטים.

¹⁷ והצמאים מאד, ילכו אל מחלקי המים ... נושא הבטחת המלכות לבית דוד לעולם, כולל לעתיד לבוא, מעוגן במדרש זה על בסיס הפסוקים בהפטרה שלנו, ומעניין שהוא מביא דווקא את הקטע מפסוק כה: "ודוד עבדי נשיא להם" ולא מפסוק כד: "ועבדי דוד מלך עליהם". אולי משום ש"נשיא" הוא בשימוש רב בספר יחזקאל, ראה בפרט פרקים מה, מו, ואולי כי המלוכה לעתיד תהיה שונה. ראה "נשיא" גם מלכים א יא לד. כך או כך, הבטחת המלוכה לבית דוד כבר נזכרת בירמיהו לג כ-כא: "כֹּה אָמַר ה' אֵם תִּפְרוּ אֶת בְּרִיתֵי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתֵי הַלֵּילָה וּלְבִלְתִּי הִיּוֹת יוֹמָם וְלַיְלָה בְּעֵתָם: ... גַּם בְּרִיתִי תִפֹּר אֶת דָּוִד עַבְדִּי מֵהַיּוֹת לוֹ בֵּן מֶלֶךְ עַל כִּסְאוֹ וְאֶת הַלְוִיִּם הַכֹּהֲנִים מִשְׁרָתִי; וְשִׁדּוֹד הוּא הַמוֹשִׁיעַ בְּקֶץ הַיָּמִים, בִּישְׁעֵיהֶוּ יֵא א: "וַיֵּצֵא חֶטֶר מִגֹּזַע יִשְׂרָאֵל מִשְׁרָשֵׁיו פְּרָה". וחז"ל עגנו עניין זה בדרשות על ברכת יעקב ליהודה: "לא יסור שבט מיהודה" (בראשית מט י). לדעה מנוגדת ראה סנהדרין צח ע"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר, אבל זו לא הדעה הדומיננטית. לצד הבטחת המלוכה לדוד, עומדת הבטחת הכהונה לזרע אהרון, כלשון המקבילה בתנחומא תצוה סימן י: "משאתה נותן רוממות לאדם אינה זזה הימנו לעולם. נתתה לבית דוד את המלכות, אינה זזה ממנו לעולם, שנאמר: ודוד עבדי נשיא להם לעולם. נתת לאהרן את הכהונה, אינה זזה ממנו לעולם, שנאמר: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם". אך ראו מה עושים חז"ל. כתר כהונה, אין לנו. כתר מלוכה, אין לנו. מה יש לנו? כתר של תורה! ואיזה כתר עומד מתנוסס מעל כולם? כתר שם טוב. זו 'גאולת ההווה', עד יבוא 'דוד עבדי נשיא להם'.

¹⁸ בפרק לו הקודם לפרקנו, מתנבא יחזקאל על הרי ישראל העתידיים לחדש פריחתם ויבולם, ראה שם הפסוקים: "וְאֵתָה בֵּן אֲדָם הַנְּבִיא אֶל הָרִי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ הָרִי יִשְׂרָאֵל שְׁמִעוּ דְבַר ה': ... כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הָרִים וְלִגְבְּעוֹת לְאִפְיָקִים וְלִגְאִיּוֹת וְלַחְרָבוֹת הַשְּׂמָמוֹת וְלַעֲרִים הַנְּעֻזְבוֹת ... אִם לֹא הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לָכֶם מִסָּבִיב הֵמָּה כְּלַמְתֶּם יִשְׂאוּ: וְאֵתָם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבֹא: כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְנִעְבַּדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם: וְהַרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אֲדָם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּל הַיְּשֻׁבִים הָעָרִים וְהַחְרָבוֹת תִּבְנֶינָה: וְהַרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אֲדָם וְהִמָּה וְרִבּוּ וּפְרוּ וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקִדְמוֹתֵיכֶם וְהִטַּבְתִּי מְרֵאשִׁיתֵיכֶם וְיַדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' וְכו'". מהתחדשות הארץ ויבולה ממשיכה הנבואה להתחדשות בני האדם ומעשיהם, בפסוקים שהבאנו למקוטעים, ומתחברת היטב לפרק לו בו אנו עוסקים. כפי שגם מדרש במדבר רבה ממשיך ומחבר את שני הפרקים. פרקים לו-לז ביחזקאל, שמרבים לצטט מהם ביום העצמאות – אחד הם.

¹⁹ ראה מדרש זה במקור שם במלואו שדורש את פרשת סוטה על עם ישראל והבעל המקנא הוא הקב"ה, וסופם שמתפייסים ומחדשים את בריתם. סיום הפרק (ההפטרה) בפסוק: "כִּי אֲנִי ה' מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מְקַדְשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם", מחבר את הגאולה העתידית עם בניית המשכן במדבר. השוואה זו אולי 'מרככת' קצת את הבטחות הנביא לסילוק סופי של כל טומאה וכל חטא וכל עוון, לב חדש וכו'. המשכן אינו רק ריצוי של חטא העגל, אלא מקום כפרה אישי לכל אחד ואחד ולכלל ישראל "אחת בשנה" (ויקרא טז לד). אז אפשר שגם המשכן לעתיד לבוא אינו איזה שטר ביטחון ומציאות על-אנושית בה הכל מושלם וטהור. הבעל והאשה שנוקו מחשד הסטייה חוזרים אל ביתם / משכנם. המשכן הוא המקום שלעולם מציע תיקון. זו תכליתו. ההבטחה היא רק שלא יהיו טומאות ועוונות שישלוקו את המשכן כפי שאירע בראשונה ובשנייה. המשכן יישאר לעולם, כי לעולם צריכים בני האדם כפרה, היטהרות ולב חדש ומתחדש וכדברי הרמב"ם (הלכות מלכים יא ג) המתאר את ימות המשיח כמציאות ארצית ואנושית טבעית.

ישראל לאחדים, יקוימו בנו דברי הנביא זכריה: "כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי והיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים והאמת והשלום אהבו" (זכריה ח יט).